

Aventuros u Valdštejnů: Giacomo Casanova a počátky jeho „druhého života“ na zámku Duchcov v letech 1798–1958

Marian Hochel

Summary

Aventuros at the Wallenstein Family: Giacomo Casanova and the Beginnings of His „Second Life“ at Duchcov Castle in 1798–1958

This year marks the 240th anniversary of Giacomo Casanova's (1725–1798) arrival in Duchcov at the castle of Count Josef Karel Emanuel of Wallenstein (1755–1814), who offered the famous Venetian, who presented himself more as a European, the position of librarian and companion. In this position, he was to serve the count and his guests at the Wallenstein residences on the Duchcov-Horní Litvínov estate with his wit and ingenuity. France, Italy, and a number of other European countries, including the Czech Republic, have embraced the legacy of Giacomo Casanova, which, especially this year on the occasion of the 300th anniversary of his birth, has opened up space for redefining his place in European collective memory. His name has become a symbol of Europeanism and libertinism in the Age of Enlightenment and is perhaps more closely associated with no other place in Europe than the former Wallenstein Chateau in Duchcov, where Casanova spent the last thirteen years of his life and where he created the most important part of his literary work between 1785 and 1798. This made him famous even in his own time. To his contemporaries, he was above all a talented writer and adventurer who had masterfully escaped from a Venetian prison, which he later recounted in a captivating manner in his published work *The Story of My Escape*. He traveled around Europe, offering his services to the elites, among whom he counted himself, as a Rococo cavalier and bearer of French culture with a passion for freedom, which was his priority. He drew on the experiences and insights he gathered during his travels across the European continent and beyond in his next extensive work, *The Story of My Life*. Although it was published posthumously, it became a sensation soon after its first publication in 1822 and was gradually translated into a number of world languages, including Czech. It cast Casanova in the role of seducer and lover of women, creating an image of him that surprised, amazed, and entertained, shrouded in the legend that Casanova himself had created. He remained a perfect mirror of his time, i.e., the time of the old regime, which, in the context of historical events, symbolically disappeared with him after Casanova's death. Thanks to researchers studying Casanova's written legacy in the Wallenstein Chateau archives in Duchcov and then in Mnichovo Hradiště, Casanova's image was gradually demystified, which in the 1960^s contributed to its implementation in a new interpretative framework in the presentation strategy of Duchcov Chateau, which was newly opened to the public for cultural use. Casanova's literary legacy remained anchored in historical memory here, and in the authentic places where it was largely created, "Aventuros at Wallenstein" began to live its second life.

Keywords: Giacomo Casanova – Duchcov Castle – historical memory – second life – 1798–1958

ORCID: 0000-0002-5265-9662

PhDr. Marian Hochel, Ph.D.

marian.hochel@fpf.slu.cz

Ústav historických věd, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě

Copyright © Autoři, 2025. Vydala Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, ú. o. p. v Ústí nad Labem.
Copyright © The Author(s), 2025. Published by the Faculty of Arts of J. E. Purkyně University in Ústí nad Labem in cooperation with National Heritage Institute, the territorial expert workplace in Ústí nad Labem.

„*Byl by to krásný muž, pokud by nebyl ošklivý...*“¹ Tak to vzpomínal na známého dobrodruha Giacoma Casanovu (1725–1798) jeho přítel Charles Joseph kníže de Ligne (1735–1814). Kníže přispěl k formování casanovského archetypu dobového Atlanta, o kterém psal také Lorenzo Da Ponte (1749–1838),² oplývajícího fyzickými přednostmi a mimořádnými intelektuálními dovednostmi, ovšem na úkor morálních kvalit, jejichž nedostatkem měly trpět jeho charakterové vlastnosti. Takový archetyp je dodnes vděčným a lákavým námětem uměleckého zpracování; o století a půl později natolik zaujal proslulého italského filmového režiséra Federica Felliniho (1920–1993), že se mu rozhodl dát filmovou podobu.

V letošním roce uplynulo 240 let od příjezdu Casanovy do Duchcova na zámek hraběte Josefa Karla Emanuela z Valdštejna (1755–1814), který věhlasnému Benátčanovi, jenž se prezentoval spíše jako Evropan, nabídl funkci knihovníka a společníka. V této pozici měl sloužit svým duchem a důvtipem hraběti a jeho hostům ve valdštejnských rezidencích na duchcovsko-hornolitivínovském panství. Francie, Itálie, ale i řada dalších evropských zemí včetně České republiky se hlásí k odkazu Giacoma Casanovy, což zejména v letošním roce u příležitosti připomínky 300. výročí jeho narození otevírá prostor k redefinici jeho místa v evropské kolektivní paměti. Jeho jméno není snad těsněji spjato s jiným místem v Evropě než s někdejší valdštejnským zámekem v Duchcově, kde strávil posledních třináct let svého života a vytvořil zde nejdůležitější část svého literárního díla. Můžeme se ptát – co zde zbylo z jeho odkazu a jak byl jeho odkaz proponován s prezentační strategií zámku Duchcov? Moderní recepce Casanovova života a díla je v české historiografii a literární vědě ve 20. století spojována především s publikacemi Václava Černého (1905–1987) ve druhé polovině 60. let a Josefa Polišenského (1915–2001) a jeho žáků mezi lety 1971–1997.

V této studii nás bude zajímat, jaké byly počátky formování obrazu Casanovy a jeho „druhého života“ na duchcovském zámku předtím, než se jeho odkaz stal součástí prezentační strategie bývalé valdštejnské rezidence. Zaměříme se na počáteční etapu vymezenou úmrtím Casanovy roku 1798 a publikováním první rozsáhlejší studie o pobytu Casanovy v Čechách z pera duchcovského badatele Vítězslava Tichého v roce 1958. Ten se jako jeden z prvních pokusil rozptýlit mnohé domněnky a mýty o legendárním obyvateli města Duchcova, jež přetrvávaly v (nejen místní) historické paměti. Přestože Tichého kniha přinesla na svoji dobu vynikající obraz Casanovy, v letech 1960–1962 byla překonána po publikování prvního „integrálního vydání“

Casanovových pamětí, sestaveného z rukopisu získaného vydavatelstvím Brockhaus-Plon.³ Korpus pramenného materiálu, který byl za tímto účelem analyzován, je uchováván především v Národním archivu (NA) a Státním oblastním archivu (SOA) v Praze, dále v Muzeu města Duchcova (MMD), ve spisovně Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště (NPÚ ÚOP) v Ústí nad Labem a v archivu Státního zámku (SZ) Duchcov.

Byl to právě Casanovův literární odkaz, který ukotvil jeho jméno v evropské kolektivní paměti. Událo se to přesně tak, jak si Casanova sám přál a jak to uvedl i v předmluvě svých Pamětí (*Histoire de ma vie*), které sepsával na duchcovském zámku pragmaticky ve francouzštině – jazyku svého století, rozšířenějšímu než jeho mateřská řeč, jak se sám vyjádřil:⁴ „*Prozkoumáš-li, milý čtenáři, ducha této předmluvy, uhadneš, co jsem jí chtěl říci. Psal jsem ji proto, abys mne poznal dříve, než mne budeš čísti. Jen v kavárnách a při stole v hospodě bavíme se s lidmi, jichž neznáme. Vypsal jsem příběhy svého života. Proti tomu nemůže nikdo nic namítat. Činím však dobře, odevzdávám-li sepsání to veřejnosti, kterou jsem poznal jen z její nejhorší stránky? Nikoli. Vím, že je to hloupost. Chci-li se však nějak zaměstnat a zasmát se – proč bych si toho odpíral? (...) Nyní, v roce 1797 je mi 72 let. Mohu říci: vixi, žil jsem – třebaže žiji ještě. Těžko bych si nyní mohl opatřit příjemnější zábavu, než zabývat se svými vlastními záležitostmi a opatřit něco vhodného pro zasmání oné milé společnosti, která mi naslouchá, která jednala vždy se mnou laskavě a kterou jsem vždy vyhledával. Abych psal dobře, mohu si jen představit, že mne bude tato společnost číst: Quaecunque dixi, si placuerint, dictavit auditor. – Bude-li chtít posluchač, bude se líbit mé vypravování. (...) Když vzpomínám na zažitě radosti, vyvolávám si je a prožívám je po druhé. Protivenství však, jež jsem tehdy snášel, necítím již a směji se jim. Jsem součástí všehomíra. Mluvím do vzduchu a domnívám se, že skládám účty ze svého jednání, jako činí správce svému pánu, než odejde ze služby. Poněvadž jsem filosof, nikdy jsem si nelámal hlavu svou budoucností, neboť o ní nevím nic. Věřící křesťan však musí věřit bez důkazů. Nejpravověrnější mlčí. Vím, že jsem žil, neboť jsem to cítil. A poněvadž o tom vím, prostřednictvím svého citu, vím též, že již nebudu živ, jakmile přestanu cítit. Kdybych cítil i po své smrti, nepochyboval bych o ničem, ale každého, kdo by tvrdil, že jsem mrtev, usvědčil bych ze lži. (...) Holdování smyslné rozkoši bylo vždy mou hlavní starostí. Nikdy jsem neměl důležitějšího zaměstnání. Cítil jsem vždy, že jsem stvořen pro uctívání druhého pohlaví, proto též jsem je vždy miloval a dával se jím milovati, jak jen jsem mohl.*“⁵

¹ *Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...*“. Viz Charles Joseph DE LIGNE, *Caractères et portraits*, Paris 2003, s. 226.

² Lorenzo DA PONTE, *Paměti*, Praha 1970, s. 144.

³ Josef POLIŠENSKÝ, *Historie života Jakuba Casanovy*, Ústí nad Labem 1989, s. 14, a Týž: *Casanova a jeho svět*, Praha 1997, s. 168.

⁴ Giacomo CASANOVA, *Paměti, Díl I.–XII.* (Podle kritického vydání francouzského a německého přeložil Josef Soukup. Ilustroval, umělecky vyrobil a vazbu navrhl Josef Wenig), Praha 1929–1930, s. 22.

⁵ Tamtéž, s. 13–15, upraveno.

Od učeného Aventura k Atlantovi lásky

Jak upozornil Ivo Cerman (2013), Casanova byl celebritou již ve své době, určit příčinu jeho slávy však nebylo snadné. Tento benátský vzdělanec a literát je v dnešní době znám spíše jako dobrodruh a svůdník, ale tuto pověst podle Cermana získal až po vydání svých skandálních pamětí v 19. století.⁶ Jestliže Casanovovy paměti byly poprvé publikovány a postupně zpřístupněny široké veřejnosti až po roce 1822, a to v několika edicích a reedicích v různých světových jazycích (nejen) zásluhou lipského vydavatelství Brockhaus, tedy desítky let po Casanovově smrti, ve svém století byl známý především jako dobrodruh, jak jej popisovali mnozí jeho současníci, mimo jiné již zmíněný kníže de Ligne. Ten je dodnes považován za Casanovova prvního životopisce.⁷ Připomeňme, že jeho *Fragment o Casanovovi* byl poprvé publikován roku 1828.⁸ Pro své čtenáře zaznamenal také Casanovův maskovaný portrét, který pojmenoval příznačně *Aventuros*, aby co nejlépe vystihl jeho podstatu: „(...) Jeho filosofická díla nemají kousku filosofie, ale všechna ostatní jsou jí naplněna, protože v nich vždycky najdeme něco nového, neobvyklého, pikantního či hlubokomyslného. Je to studnice vědění (...). Jeho styl se podobá starým předmluvám: je dlouhý, rozvleklý a těžkopádný. Má-li však o něčem vyprávět, například o svých dobrodružstvích, vkládá do svého líčení takovou originalitu, prostotu a cosi z dramatického umění, že vše máte před očima, takže ho nestačíte ani dostatečně obdivovat. (...) Ženy a dívky nosí ve své hlavě, ale nechce je odsud pustit, aby šly jinam, i když by rády. (...) Jak během svého velice bouřlivého mládí, tak později, kdy prožíval svá dobrodružství, někdy, pravda, poněkud záhadná, dokázal, že má čest v těle, jemnocit a odvalu. (...) Jeho zázračná představivost, živost jeho země, jeho cesty, všechna řemesla, která dělal, jeho vytrvalost v chválení svých fyzických i morálních předností, to vše z něj dělá vzácného člověka, kterého stojí za to potkat (...).“⁹

Ten, kdo mohl o Casanovovi zanechat příštím generacím nejvěrnější svědectví, byl jeho zaměstnavatel v Duchcově – hrabě Josef Karel Emanuel z Valdštejna. Opak byl však pravdou. V rodinném archivu Valdštejnů, uchovávaném

od dvacátých až do devadesátých let minulého století na mnichovohradištském zámku, nyní ve Státním oblastním archivu v Praze, se nedochovala žádná písemná pozůstalost hraběte, která by to naznačovala.¹⁰ Hrabě, povoláním voják, byl bezdětný, svobodný a velmi zcestovalý, a ačkoliv byl uměnímilovný a vyhledával společnost umělců a dobrodruhů všeho druhu, vlastní literární činnosti nebo písemné korespondenci zřejmě neholdoval.

Vzpomeňme proto alespoň dalšího váženého přítele hraběte Valdštejna, bývalého rakouského důstojníka a později správního úředníka v Uhrách, chemika zaměstnaného v litvínovské manufaktuře, svobodného zednáře, osvícence, filozofa a astrologa, jenž se zabýval kabalou a alchymii podobně jako o jedenáct let starší Casanova, který si ho velmi vážil. Baron Maxmilián Josef von Linden zaznamenal své vzpomínky na Casanovu jako na svého souputníka z Valdštejnova miniaturního dvora na duchcovském zámku, přičemž nastínil jeho plastický obraz coby pilného a svědomitého muže, vzdělance a nadaného literáta, „nevyčerpatelného génia“, který zasluhuje obdiv a úctu: „Dozor nad [zámeckou knihovnou] měl pan Giacomo Casanova, Benátčan, bratr dvou slavných umělců, velkého malíře [koní a] bitev Francesca Casanovy [(1727–1803)] ve Vídni a známého ředitele Akademie Giovanni [Battistu] Casanovy [(1730–1795)] v Drážďanech, který před několika lety zemřel. Tento muž, který ve svém třiasmdesátém roce překypoval vtípem jako ve svém třicátém, vyznamenal se už ve svém mládí útekem z pověstného státního vězení pod olověnými střešami, což se ani před ním ani po něm nikomu nikdy nezdařilo a což také ve zvláštní knížce popsal. Jinak je však znám svým znamenitým překladem [Homérovy] *Iliady*, svým vyvrácením Amelota de Houssay,¹¹ které mu způsobilo konečně usmíření s vlastí, svým *Icosameronom* a dvaceti jinými pracemi ve francouzštině nebo ve své mateřštině. Je tak znám v učeném světě, že mě ani nenapadá, abych zde pronášel nějakou chvalořeč. (...) Měl jsem příležitost číst množství ještě netištěných prací tohoto nevyčerpatelného génia, který trávil denně devět hodin u svého pracovního stolu. (...) Byl mým denním a velmi příjemným společníkem a zemřel 4. června 1798 (...).“¹²

⁶ Ivo Cerman, *Giacomo Casanova v Duchcově*, in: Jiří Wolf a kol., *Duchcov. Historie / kultura / lidé*, Praha 2013, s. 180.

⁷ Marco LEEFLANG – Josef POLIŠENSKÝ, *Co víme nového o pobytu G. Casanovy v Čechách*, in: Vítězslav Tichý, *Casanova v Čechách (Poslední léta v Duchcově 1785–1798)*, Duchcov 1995, s. 236. Srov. J. POLIŠENSKÝ, *Historie života Jakuba Casanovy*, s. 12, a Týž, *Casanova a jeho svět*, s. 11.

⁸ Charles Joseph DE LIGNE, *Mémoires et Mélanges historiques et littéraires. Tome IV, Fragment sur Casanova*, Paris 1828.

⁹ Giacomo Casanova. *Trochu jiný Casanova*, Praha 2004, s. 117–118 (kap. *Jak viděl Casanovu kníže de Ligne*). Text v původním francouzském znění v přepisu viz: *Aventuros. Portrait déguisé de Casanova par Charles Joseph, prince de Ligne*, in: Marie-Laure Prévost – Chantal Thomas (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 72.

¹⁰ V pozůstalosti hraběte Josefa Karla Emanuela z Valdštejna se dochovaly pouze dlužní úpisy, směnky, kvitance a jmenování z let 1772–1814, viz: Státní oblastní archiv (SOA) v Praze, Rodinný archiv Valdštejnů (RAV), inv. č. 3112, sign. I-15/4, kart. 15.

¹¹ Nicolas Amelot de La Houssaye (1634–1706), francouzský historik, překladatel a diplomat, autor spisu *Histoire du gouvernement de Venise*, ve kterém vysvětlil příčiny úpadku Benátské republiky a kritizoval její vládu. Casanova mu oponoval obhajobou benátského státního zřízení, kterou publikoval pod názvem *Confutazione della Storia del Governo veneto D'Amelot de la Houssaie*.

¹² Dle J. POLIŠENSKÝ, *Casanova a jeho svět*, s. 109, upraveno.

Obr. 1. Plakát k filmu Federica Felliniho *Il Casanova* z roku 1976. Zdroj: <https://image.tmbd.org/t/p/origiObnal/vhJbfZybkW8UljqUuaFfne3zEGi.jpg> (nahlíženo 14. 5. 2025)

Mozartův libretista Lorenzo Da Ponte, který Casanovu navštívil na zámku v Duchcově, shrnul charakteristiku italského dobrodruha následovně: „*Giacomo Casanova se narodil v Benátkách, kde jej po různých dobrodružstvích státní inkvizitoři dali zavřít do Olověných komor, a to proto, že jistá dáma si stěžovala členovi tohoto soudu, který se jí dvořil, že Casanova čte jejím synům* [spisy francouzských osvícenských filozofů] *Voltaire a Rousseaua. Z tohoto vězení po osmi nebo devíti letech [sic!]¹³ podivuhodným způsobem uprchl. A příběh tohoto útěku, s titulem Il nuovo Trenk, Nový Trenk,¹⁴ vyšel tiskem a vzbudil úžas a pobavil. Casa-*

nova žil v mnoha evropských městech, také v Paříži. (...) Protože měl prudké vášně a byl samá nepravost, potřeboval k tomu, jak je pochopitelné, mnoho peněz; a když potřeboval peníze, všeho se odvážil, jen aby se k nim dostal.“¹⁵

Byl to obraz svobodomyšlného a vynalézavého dobrodruha s manýry kavalíra evropského osvícenství, který vyličil Da Ponte, stejně jako obraz vzdělance, nadaného literáta a „nevyčerpatelného génia“, který popsal baron von Linden. Svě současníky Casanova ohromil vyprávěním o svém útěku z benátského vězení Piombi, oněch proslulých „Olověných komor“ v Dóžecím paláci, který poutavě popsal rovněž ve francouzštině na duchcovském zámku a vydal tiskem, jak upozornil jeho životopisec Josef Polišenský (1989), v Praze již roku 1787.¹⁶ Dílo bylo publikováno pod názvem „*Historie mého útěku z vězení Benátské republiky, zvaných Piombi*“ s dovětkem „*Sepsáno v Duchcově v Čechách roku 1787*“, přestože v tiráži bylo uvedeno: „[Vydáno] v Lipsku u urozeného pana de Schönfeld [roku] 1788“.¹⁷ Kniha měla velký úspěch, Casanovu proslavila a povzbudila k dalším vydavatelským počínům, i když se nejednalo o jeho první publikovaný spis.¹⁸ I podle Josefa Soukupa, překladatele rozsáhlé dvanáctisvazkové edice Casanovových *Pamětí* z let 1929–1930 poprvé do češtiny, je vedle *Historie mého života* nejlepším dílem Casanovovým právě *Historie mého útěku z benátského vězení, zvaného Olověné komory*, vydaným roku 1788, protože „*toto dílo ho učinilo slavným i za života, stejně jako svého času mluvila celá Evropa o jeho útěku.*“¹⁹ I když sám sebe nazýval filozofem, byl spíše literátem a učeným komentátorem, skutečným dobrodruhem a kosmopolitou, ztělesněním evropanství, personifikovanou svobodomyšlností, rokokovým kavalírem s galantním vystupováním a vizemi předznamenávajícími nové století.

Je to zcela jiný obraz, než jaký prezentovaly v intencích očekávaných senzací historiografie, umění a kinematografie v západním světě od šedesátých let minulého století. Mohlo by se zdát, že nevzaly zcela v potaz „integrální vydání“ Casanovových pamětí, publikovaných v letech 1960–1962 ve dvanácti svazcích vydavatelstvím Brockhaus-Plon,²⁰ ani doplněnou edici z roku 1993, vydanou pařížským vydavatelstvím Robert Laffont v ediční řadě

¹³ Casanova byl zatčen na základě nařízení benátské inkvizice v červenci 1755, následně byl odveden do vězení ve třetím poschodí budovy Dóžecího paláce přímo nad rozsáhlou poradní síní Rady deseti. Ve vězení měl být držen pět let. Utéci se mu povedlo v noci z 30. října na 1. listopadu 1756; v celách Olověných komor, jejichž výška nepřesahovala 150 cm, pobýval tedy necelých 16 měsíců.

¹⁴ Odkaz na barona Františka Trencka (1711–1749), rodáka z italského Reggio di Calabria, proslulého dobrodruha z 1. poloviny 18. století, který sloužil rakouské arcivévodkyni Marii Terezií, královně uherské a české, než byl za své počínání vězněn na brněnském Špilberku, v Brně zemřel a byl zde i pochován v kapucínské hrobce.

¹⁵ L. DA PONTE, *Paměti*, s. 143–144.

¹⁶ J. POLIŠENSKÝ, *Historie života Jakuba Casanovy*, s. 12.

¹⁷ Giacomo Casanova, *Histoire de ma fuite des prisons de la république de Venise, qu'on appelle les Plombs. Écrite à Dux en Bohême l'année 1787. A Leipzig, chez le noble de Schönfeld, 1788.*

¹⁸ J. POLIŠENSKÝ, *Historie života Jakuba Casanovy*, s. 12.

¹⁹ Josef SOUKUP, *Giacomo Casanova*, in: *Casanova, Paměti, Díl I.*, s. 10.

²⁰ Giacomo CASANOVA, *Histoire de ma vie. Édition intégrale, Volumes 1–12*, Wiesbaden–Paris 1960–1962.

Bouquins.²¹ Casanovu pasovaly do role italského svůdníka se smyslem pro francouzskou galantnost, oddávajícího se přednostně milostným dobrodružstvím a vyhledávajícího výlučně tělesné či materiální požitky. Protějškem takového obrazu byl Casanova v Čechách – „svůdce ve výslužbě“, impotentní, senilní a rozmrzelý stařec, dožívající na periferii v nehostinném kraji nevládného severočeského městečka, jehož obyvatelé mu nerozuměli. Jako příklad lze uvést italskou kinematografii, která zkonstruovala obraz zahrnující obě tyto charakteristiky. Snad nejosobitěji Casanovu vykreslil jako ústřední postavu milostných hrátek ve svém filmu *Il Casanova* z roku 1976 italský filmový režisér Federico Fellini. Kontury Casanovovy role stylizoval sarkasticky, ačkoliv v působivých obrazech s nádechem tajemna i výstřednosti, a učinil tak prostřednictvím obsazení věhlasného kanadského herce Donalda Sutherlanda (1935–2024) coby skutečné karikatury v magickém světě nabitým erotikou a dekadencí mravů, postihující všechny sociální segmenty dobové společnosti zcela v souladu s předlohou Casanovových pamětí (obr. 1). Mistr mechaniky lásky ve Felliniho pojetí musí zákonitě skončit v náručí mechanické loutky, zatímco skutečná živá žena, mistryně chaosu, mu uniká. Je to svět doby libertinů osvěcenského století, který Casanova popsal v „Historii mého života“; svět, jenž šel postupně ke svému zániku ve víru revolucí, ale pyšnil se ještě stále znalostí harmonia mundi. Mohlo by se zdát, že Casanovovi ve Felliniho originálním artovém zpracování a svébytné interpretaci chybělo to nejpodstatnější – duše a emoce; takové schematické a zjednodušující tvrzení by si ovšem zasloužilo podrobnější rozbor, jenž by přinesl mnohem promyšlenější závěry. Filmu, jehož ambicí nebylo stát se Casanovovou životopisnou freskou, to nikterak neubírá na jeho uměleckých kvalitách, dosažených i sofistikovanou symbiózou vizuálního diskurzu s vynikající hudební kulisou, kterou vytvořil Felliniho „dvorní skladatel“ Nino Rota (1911–1979). Jak v návaznosti na to upozornil v devadesátých letech minulého století historik umění Jan Nepomuk Assmann (1956–2013), Fellini hovořil ve svých vzpomínkách o filmu *Casanova* jako o svém nejhorším díle, protože mu byl Casanova osobně nesympatický a jako člověk se mu zdál velmi bezcharakterní. Musíme si však uvědomit, že Fellini neznal některé pozdější odborné práce a výzkumy, speciálně se vztahující ke Casanovovu třináctiletému pobytu v Čechách, jež přinesly mnoho nových objevů. Proto bylo

podle Assmanna nutné si názor na Casanovu v řadě případů pozměnit, nebo alespoň vidět jeho osobu i z té lepší stránky.²²

Herkules s afrikánskou pletí

A jak vlastně Casanova vypadal? Odpovídala jeho fyziognomie mýtu okouzlujícího a charismatického svůdníka, nespoutaného milovníka magické smyslnosti příznačné pro něžné pohlaví – tedy mýtu, který sám o sobě vytvořil ve své *Historii mého života* a jenž s odstupem času začal žít v myslích čtenářů mnoha generací svým vlastním životem? „*Je velký, má postavu Herkula, ale afrikánskou plet'*“, psal o něm kníže de Ligne.²³ Casanova byl vysoký zhruba 180 až 187 cm²⁴ a vždy dbal o svůj upravený vzhled. Jeho fyziognomií se opětovně zabýval i výzkum nedávno provedený ve Francii. V prosinci 2010 a v dubnu 2011 navštívila duchcovský a teplický zámek, kam Casanova také zajížděl, paní Marie-Laure Prévost se svým manželem Philippem. Ředitelka Francouzské národní knihovny v Paříži připravovala se svým týmem krátkodobou výstavu pod názvem „Casanova, vášně pro svobodu“ (*Casanova, la passion de la liberté*) a při té příležitosti přijela studovat památky na Casanovu v někdejších rezidencích Valdštejnů a Clary-Aldringenů v Duchcově a Teplicích. K pozoruhodné výstavě, jež se konala v *Bibliothèque Nationale de France* od 15. listopadu 2011 do 19. února 2012, byl vydán výpravný katalog pod stejnojmenným názvem, který shrnul dosavadní poznání o životě Casanovy včetně jeho dějinného a literárního odkazu, přičemž přinesl řadu nových poznatků. Casanovova postava byla představena v novém interpretačním rámci na bázi interdisciplinárního výzkumu, přičemž východiskem se stal jeho obraz jakožto reprezentanta francouzské kultury mezi libertiny a osvícenci evropského 18. století. Byl prezentován vkusně a citlivě jako personifikovaná vášně pro svobodu, která oscillovala mezi různými světy, a přestože významnou roli v jeho životě hrály ženy, vždy upřednostňoval svou svobodu. Stěžejním motivem a poselstvím výstavy se stalo motto, kterým se Casanova ve svém životě řídil, a které rovněž zmínil v prvním svazku své *Historie mého života*: „*Ženy jsem miloval k zbláznění, ale před nimi jsem vždy upřednostňoval svou svobodu*“.²⁵ Corinne le Bitouzé, členka výzkumného týmu, archivářka a specialistka na grafickou produkci 18. století, se zaměřila na casanovskou ikonografii a analyzovala sou-

²¹ Giacomo CASANOVA, *Histoire de ma vie. Texte intégrale du manuscrit original, suivi de textes inédits. Édition présentée et établie par Francis Lacassin, Tomes 1–3, Volumes 1–12*, Paris 1993.

²² Jan Nepomuk ASSMANN, *Casanova a jeho život*, rukopis, sine dat., sine pag. (rukopis v archivu SZ Duchcov).

²³ Giacomo CASANOVA, *Trochu jiný Casanova*, s. 117 (kap. *Jak viděl Casanovu kníže de Ligne*). Text v původním francouzském znění („[...] *Il est grand, bâti en Hercule; mais un teint africain [...]*“) v přepisu viz: Marie-Laure PRÉVOST – Chantal THOMAS (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 72.

²⁴ Josef POLIŠENSKÝ, *Casanova a jeho svět*, Praha 1997, s. 50. Srov. Luboš ANTONÍN – Věra BŘEŇOVÁ a kol., *Casanova v Čechách. Katalog výstavy k 200. výročí úmrtí Giacomo Casanovy*, Praha 1998, s. 34.

²⁵ Giacomo CASANOVA, *Histoire de ma vie. Texte intégrale du manuscrit original, suivi de textes inédits. Édition présentée*

Obr. 2. Siluetový portrét Giacoma Casanovy s Marií Kristinou, kněžnou z Clary-Aldringenu na zámku v Teplicích kolem roku 1795. Zdroj: Marie-Laure PRÉVOST, *Le manuscrit d'Histoire de ma vie*. In: Marie-Laure Prévost – Chantal Thomas (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 22, obr. 13.

bor osmi Casanovových portrétů, uchovávaných ve státních a privátních sbírkách francouzských i zahraničních paměťových institucí, a to včetně portrétů domnělých či ztracených, dochovaných pouze v publikovaných reprodukcích. Komparativní analýza dostupných ikonografických pramenů s dalšími dobovými dokumenty zpřesnila charakteristické znaky Casanovy fyziognomie: protáhlý obličej, vysoké vyholené čelo, výrazné oči, černé velmi husté obočí a výrazně vyčnívající nos. Všechna tato specifika korespondují mimo jiné s popisem uvedeným v Casanově cestovním pasu z roku 1757²⁶ nebo se signifikantní podobiznou na siluetovém portrétu s jeho přítelkyní Marií Kristinou, kněžnou z Clary-Aldringenu (1757–1830), prvorozenou dcerou knížete de Ligne, na teplickém zámku. Žánrová kompozice Casanovy předčítajícího korpulentní kněžně sedící u stolu z doby kolem roku 1795 je dochována ve sbírce Regionálního muzea v Teplicích.²⁷ Casanovu zde prozrazuje jeho „orlí profil“, definovaný vysokým čelem,

Obr. 3. Portrét Giacoma Casanovy ve věku 62 let na frontispisu románu *Icosameron*, rytina Jana Berky z roku 1787. Zdroj: archiv SZ Duchcov.

výrazným nosem a špičatou bradou (obr. 2).

Ze souboru Casanovových podobizen bývají jako největšírohodnější označeny dvě – obě striktně profilové, individualizované a na tmavém neutrálním pozadí, aby nechal vyniknout specifikům jeho fyziognomie. Oba portréty akcentují jeho „orlí profil“, pronikavé oči a „afrikánskou [tj. snědou] barvu pleti“ (*teint africain*), „postavu, která se podobá římské medaili, tak výrazně vyniká každá linie kovovým kontrastem na mědi této jaderné hlavy“, jak ji přirovnal v Casanově biografickém medailonu Stefan Zweig (1881–1942).²⁸ Obě Casanovova poprsí se shodují také v úpravě pečlivě aranžované paruky s charakteristickými loknami, dodávajícími portrétovanému eleganci rokokového kavalíra se šibalským úsměvem, tedy role, do které se sám stylizoval svým vystupováním a sofistikovaným diskurzem. Přizpůsobil tomu i svůj domněle nabytý status, když své jméno s oblibou zdobil vymyšleným titulem rytíře de Seingalt. Podobiznu Casanovy z profilu zprava ve věku 62 let vytvořil patrně už roku 1787, přestože bývá v literatuře datována rokem pozdějším dle vydání tiskem u Schönfelda (1788),²⁹ pražský mědirytec, grafik a kreslíř

et établie par Francis Lacassin, Volume 1, Paris 1993, s. 611.

²⁶ Corinne le BITOUZÉ, „*Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...*“, in: Marie-Laure Prévost – Chantal Thomas (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 68.

²⁷ Marie-Laure PRÉVOST, *Le manuscrit d'Histoire de ma vie*, in: Marie-Laure Prévost – Chantal Thomas (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 22, obr. 13.

²⁸ Stefan ZWEIF, *Trois poètes de leur vie: Stendhal, Casanova, Tolstoï*, Paris 2010, s. 133.

²⁹ C. le BITOUZÉ, „*Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...*“, s. 70, č. kat. 48. Srov. Anežka MIKULCOVÁ, *Portrét stínu. Fenomén portrétních siluet v dlouhém 19. století*, Praha 2024, s. 65.

Jan Berka (1759–1838).³⁰ Poprsí o rozměrech 22 × 15 cm bylo vsazeno do kruhového medailonu (obr. 3), aby bylo následně publikováno na frontispisu prvního (pražského) vydání Casanovova románu *Icosameron*. Legenda v opisu nabízí identifikaci portrétovaného: IACOB: HIERON: CHASSANÆUS VENETUS ANNO ÆT SUÆ LXIII, tj. Benátčan Giacomo Girolamo Casanova ve svém věku 63 let. Berkův portrét prezentuje Casanovu jako zralého a vzdělaného muže na vrcholu svých tvůrčích sil. Jeho vzhled působí upraveně, je oděn ležérně ve světlé rozhalené košili a tmavém kabátku s výrazným límcem, s nasazenou parukou sčesanou do dvou loken, aranžovaných nad ušima, a copu svázaného mašlí, což dokládá, že byl skutečným mužem svého století, pravým rokokovým kavalírem reprezentujícím módu libertinství a galantní estetiky 18. století. Realistické ztvárnění fyziognomie Casanovy napovídá inspiraci veristickou modelací figur, příznačnou pro neoklasicistní estetiku francouzského sochařství, reprezentovanou tvorbou Antoina-Jeana Houdona (1741–1828). Ten zhmotnil ideály portrétního sochařství doby osvícenství například v mistrovské individualizaci fyziognomie Voltairea v několika variantách z let 1778–1781.³¹ I Houdon ztělesňuje ve Voltaireových konturách intelektuála prvek komična, který je patrný rovněž v podobiznách Casanovy – náznak sarkastického úsměvu charakteristického pro osvícenské století. Filozof je prezentován příznačně s jemným úsměvem, který naznačuje jeho proslulý smysl pro humor.

Druhou zmiňovanou podobiznou je malovaný portrét Casanovy miniaturních rozměrů (12 × 10 cm) z profilu zleva ve věku 71 let, který roku 1796 vytvořil jeho bratr Francesco Casanova (1727–1803). Nadaný malíř ve vídeňském angažmá navštívil svého bratra na duchcovském zámku. Indiciemi pro atribuci a dataci podobizny jsou dobové příписы na rubu portrétního i přímo na neutrálním pozadí za portrétovaným Casanovou, které informují o tom, že autorem byl právě jeho bratr Francesco (obr. 4). Ten ho měl portrétovat ve věku 71 let v Duchcově roku

Obr. 4. Portrét Giacoma Casanovy ve věku 71 let, olejomalba Francesca Casanovy z roku 1796. Zdroj: Corinne le BITOUZÉ, „Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...“ In: Marie-Laure Prévost – Chantal Thomas (eds.), *Casanova. La passion de la liberté*, Paris 2011, s. 71, č. kat. 50.

1796,³² přestože v dochované korespondenci mezi bratry se neobjevuje o tomto portrétní žádná zmínka.³³ Giacomo je vyobrazen v sutaně abbého, avšak nákrčník typu žabó (*jabot*), který zdobí jeho oděv, připomíná podle francouzského historika Charlese Samarana (1879–1982) spíše druh slintáčku či bryndáku, který používaly bezzubé osoby nebo šňupači tabáku.³⁴ Zda se v případě volby tohoto ikonografického programu mělo jednat o žert mezi bratry, asi jeden z posledních, jak se obecně předpokládalo,³⁵ zůstává otázkou. Portrét je ve své podstatě ambivalentní

³⁰ Jan Berka se zaměřoval na striktně profilové portréty a celografické siluety, podrobněji viz: A. MIKULCOVÁ, *Portrét stínu*, s. 62–67. Helmut WATZLAWICK, *Portrait of a Portraitist: Jan Berka (1759–1838)*, in: *Casanova Gleanings*, vol. XIX, 1979, s. 39–45.

³¹ Reprodukce souboru Voltaireových podobizen od Antoina-Jeana Houdona viz: Anne L. POULET (ed.), *Houdon 1741–1828. Sculpteur des Lumières*, Paris 2004, s. 153–172, č. kat. 23–26. Připomeňme, že varianty Houdonovy podobizny Voltairea v sádře a terakotě jsou uchovávány taktéž ve sbírkách Národní galerie v Praze (inv. č. P 1031-001 a P 4626); reprodukce a podrobnější informace viz: Martina BEZOUŠKOVÁ: *French Sculpture of the 19th and 20th Centuries. Illustrated Catalogue of Works. The National Gallery in Prague*, Praha 2019, s. 30–33, č. kat. 5–6.

³² Na rubu díla je uveden rukopisný přípis z konce 18. století ve znění: „Giov. Jac. Casanova de Singalt + den 4 junius 1798, allhier“. Na malbě přímo v kompozici za portrétovaným na neutrálním pozadí je připsáno: „AETA. SUAE 71. DUX“, níže: „pxt frat“ a pod tím: „f. Casanova 1796“. C. le BITOUZÉ, „Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...“, s. 71, č. kat. 50.

³³ Ve sbírkách Státního historického muzea v Moskvě je uchovávána ještě starší podobizna Giacoma Casanovy z profilu zleva ve věku zhruba dvaceti až třiceti let, vytvořená v kresbě o rozměru 20 × 15,5 cm. Jak napovídá rukopisný přípis „F. Casanova delineavit“, autorem byl rovněž Francesco Casanova, který tuto podobiznu vytvořil kolem roku 1751, kdy se setkal s bratrem Giacommem v době jeho prvního pobytu v Paříži. Reprodukci viz: C. le BITOUZÉ, „Ce serait un bien bel homme, s'il n'était pas laid...“, s. 68, č. kat. 43.

³⁴ Charles SAMARAN, *Un portrait-miniature inédit de Casanova par son frère François (Dux, 1796)*, in: *Casanova Gleanings*, vol. XXI, 1979, s. 1–2 (s reprodukcí portrétní).

³⁵ J. POLIŠENSKÝ, *Historie života Jakuba Casanovy*, s. 13.

Obr. 5. Letecký pohled na státní zámek Duchcov kolem roku 2010. Foto z archivu SZ Duchcov

– volba oděvních součástí navrácí Casanovu „zpět ke kořenům“, k dráze duchovního, které se krátce věnoval během svého dospívání.³⁶ Oddaný duchovnu na sklonku svého života znovu obléká černou sutanu. Vzpomíná snad stařec pobývající na duchcovském zámku, kde sepisuje své vzpomínky, na počátky své životní cesty, a nechá se takto symbolicky vyobrazit v oděvu duchovního? Nebo ho bratr Francesco žertovně prezentuje v sutaně a přimalovává mu bryndák, aby akcentoval neduhy stáří, provázené problémy s polykáním? Ať už tak či onak, jisté je, že podobenství Casanovy coby duchovního se stává sofistikovanou dobovou karikaturou zcela v intencích voltairiánských myšlenek století osvícenství. Francesco projektuje obraz kavalíra osvícenské Evropy, který na duchcovském zámku s voltairiánským úsměvem svádí svůj boj s věkem a historickou pamětí. Vzhledem k tomu, že Franciscův portrét je uchováván v privátní sbírce a je známý pouze z publikova-

ných reprodukcí, ústřední podobiznou Casanovy na zámku Duchcov zůstává rytina z dílny Jana Berky, tradičně prezentovaná ve zdejší expoziční a instalační praxi.³⁷

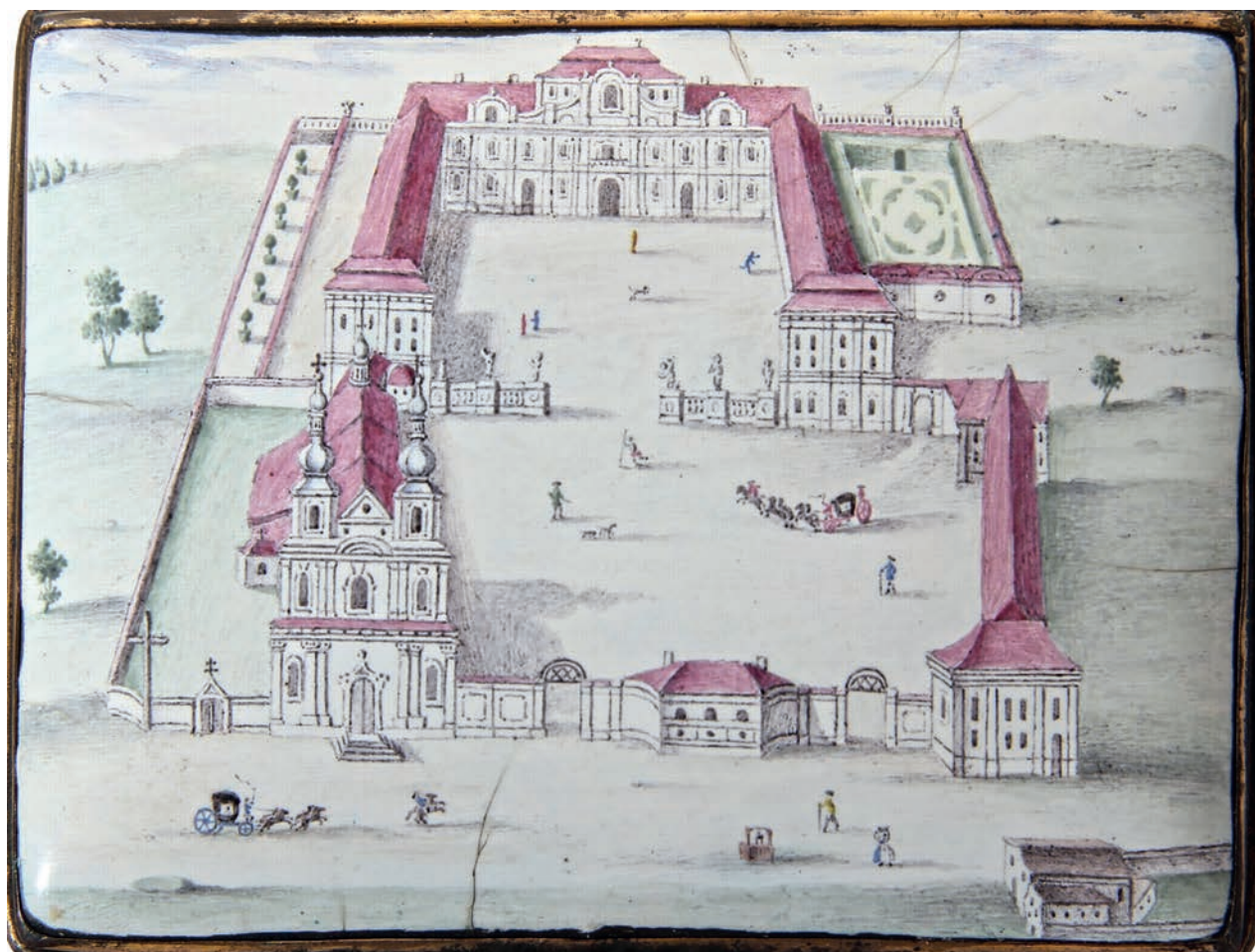
Druhý život Giacomu Casanovi v „českém Chantilly“

Jak je obecně známo, poslední rezidenci italského dobrodruha se stala budova zámku v Duchcově, vystavěného hraběcí rodem Valdštejnů, jenž si dodnes uchovává svou velkolepou podobu v podobě trojkřídleho reprezentativního sídla s čestným dvorem, nádvořím, zámeckým kostelem, zahradou, konírnou a hospodářskými budovami (obr. 5).³⁸ Výmluvný je v tomto směru cestovní deník Františka Adama z Valdštejna (1759–1823) s popisem duchcovského zámku a zdejší knihovny, ve které Casanova působil, datovaným 16. srpna 1794. Mladší bratr Josefa

³⁶ Když bylo Casanovovi necelých šestnáct let, dne 22. ledna 1741 přijal v souladu s přáním babičky Marzie, která ho vychovávala, čtyři nižší svěcení. Podle Josefa Polišenského lze předpokládat, že se od té doby odíval do černého oděvu duchovního. Jeho duchovenská kariéra však netrvala příliš dlouho. J. POLIŠENSKÝ, *Casanova a jeho svět*, s. 32.

³⁷ Berkova podobizna Giacomu Casanovi je uchovávána v mobiliárních fondech někdejších valdštejnských zámků ve správě NPÚ ÚPS v Ústí nad Labem, konkrétně SZ Duchcov, inv. č. DH 1942, a SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 891.

³⁸ SZ Duchcov, Marian HOCHEL, *Pasport památkového objektu Státní zámek Duchcov*, Národní památkový ústav, 2017, s. 6, 30–31.

Obr. 6. Areál duchcovského zámku na pozdně barokní vedutě na víku tabatěrky ze 3. čtvrtiny 18. století. Foto Marta Pavlíková

Karla Emanuela z Valdštejna, se kterým se Casanova rovněž stýkal, zmiňoval krásnou architekturu zámecké budovy, kterou po bratrovi později zdědil v roce 1814, se zahradou ve francouzském stylu: „*Je v ní mnoho krásných vodopádů a fontán, a rovněž vynikající sochy od [mistra českého barokního sochařství] Matyáše Bernarda Brauna. Bývalá bažantnice je nyní přeměněna na anglický park. V knihovně je pečováno o přibližně 12 000 svazků (...).*“³⁹ Není tedy nikterak překvapující, že Casanova se během svého duchcovského pobytu pokoušel o spisovatelskou slávu, snažil se stát druhým Voltairem a učinit z pozdně barokního Duchcova „české Chantilly“,⁴⁰ tedy zámek proslulý svou uměleckou sbírkou a výjimečnou knihov-

nou, nacházející svůj předobraz v Chantilly, v jedné z reprezentativních rezidencí francouzského panovnického domu Bourbonů.⁴¹ Napovídá to i Casanovova dedikace zaměstnavateli Josefu Karlu Emanuelovi z Valdštejna v románu *Icosameron* z roku 1788, jež byla formulována v tomto duchu: „*Vy jste jediný člověk, který přišel na myšlenku přerušit mé cestování počátkem měsíce září 1785 tím, že jste mně svěřil svou krásnou knihovnu. Měl jsem celý svůj život potěšení z toho, že jsem nikdy neurčil místo, kde by se moje kosti měly rozpadnout v prach, protože to byl vždy pro mě důvod k rozhořčení a Vy jste způsobil, že očekávám svůj příjemný rozklad v českém Chantilly, na zámku v Duchcově.*“⁴²

³⁹ Cestovní deník Františka Adama z Valdštejna z roku 1794, SOA v Praze, RAV, inv. č. 5839.

⁴⁰ I. CERMÁN, *Giacomo Casanova v Duchcově*, s. 181.

⁴¹ Někdejší královský zámek v Chantilly je situován ve francouzském departementu Oise v regionu Hauts-de-France (v dřívějším historickém kraji Picardie) zhruba 40 km severně od Paříže. V Casanovově době byl známý zejména výjimečnou uměleckou sbírkou, ve které byla hojně zastoupena díla starých mistrů, rozsáhlou knihovnou včetně sbírky starých rukopisů a okázale zařízenými interiéry (*les décors d'apparat*) reprezentativních pokojů (*les grands appartements*), vysoce ceněnými v 18. století. V současnosti zde sídlí *Musée Condée* a objekt je ve vlastnictví Francouzského institutu (*Institut de France*). Podrobnější informace viz na oficiálních webových stránkách zámku: <https://chateaudechantilly.fr>, cit. 9. 9. 2025.

⁴² Giacomo Casanova, *Icosameron ou Histoire d'Edouard et d'Elisabeth qui passèrent quatre-vingts-un ans chez les Mégamires, habitant[ts] aborigènes du Protocosme dans l'intérieur de notre globe. Tome 1*, Prague 1787. Srov. ENRICO STRAUB, *Casanova a Duchcov*, in: Duchcov 1240–1990. Sborník k dějinám města, Monografické studie Krajského muzea v Teplicích, sv. 29, Teplice 1990, s. 139.

Obr. 7. Panský špitál v zahradě duchcovského zámku na pozdně barokní vedutě na víku tabatěrky ze 3. čtvrtiny 18. století.
Foto Marta Pavlíková

Z původní barokní podoby duchcovského zámeckého areálu Casanovy doby se nedochoval služební dům s bytem vrátného, předělující první nádvoří od duchcovského náměstí.⁴³ Objekt musel ustoupit v důsledku celkové neoklasicistní adaptace zámeckého areálu, realizované v letech 1814–1818. Podoba tohoto domu zůstala zaznamenána na víku tabatěrky zdobené miniaturní emailovou malbou s pozdně barokní vedutou duchcovského zámeckého areálu na měděném jádru ze třetí čtvrtiny 18. století, uchovávané v mobiliárním fondu státního zámku Duchcov.⁴⁴ Nedochoval se ani panský barokní špitál v zámecké zahradě, který byl demolován v roce 1958 v souvislosti s plánovanou těžební činností (obr. 7).⁴⁵ Přesto zůstaly pokoje tzv. biliárového křídla duchcovského zámku, ve kterém byl Casanova ubytován, místem paměti na italského dobrodruha, a i přes dějinné peripetie

20. století zůstaly uchovány dispozičně z velké části v podobě, kterou Casanova prožíval ve své každodenní realitě. To se ovšem netýká dochovaného mobiliáře.

Dva malované pokoje biliárového křídla s prkennou podlahou a klenutým stropem, které dle záznamů duchcovského badatele Bernharda Marra z roku 1925 obýval Casanova, byly v zámeckých inventářích z let 1797, 1800 a 1814 vedeny jako pátý pokoj (dle Marrovy evidence č. 91), funkčně zařízený jako pracovna, a šestý pokoj (dle Marrovy evidence č. 92), využívaný vzhledem ke své interiérové výbavě jako ložnice. V pracovně byl evidován psací stůl, židle s šitým potahem a skříň s policemi, zatímco v ložnici se nacházela postel s červenými závěsy, matrací, polštářem a slamníkem. Součástí výbavy ložnice byla i úložní skříň z měkkého dřeva typu prádelníku, tvrdě dýhovaný stůl, malý stolek, noční stolek a tři židle s šitými potahy.⁴⁶ V inventáři duchcovského

⁴³ V rekonstrukci zámeckého inventáře z roku 1797, který v opisech v roce 1925 pořídil duchcovský badatel Bernhard Marr ve valdštejském zámeckém archivu, je tento dům označen jako sídlo vrátného (*Pförtner Wohn[un]g*), viz MMD, Bernhard Marr, S-XXVa, *Notizen aus einer Inventar – Aufnahme vom Jahre 1797*, sine pag.

⁴⁴ NPÚ UPS v Ústí nad Labem, SZ Duchcov, inv. č. DH 8229.

⁴⁵ Podrobněji k vrchnostenskému špitálu v duchcovské zámecké zahradě viz: Marian HOCHÉL, *Ve věci „hospital, Duchcov, důvěrné“*, Monumentorum Custos. Časopis pro památky severozápadních Čech 2011, s. 45–60.

⁴⁶ Rekonstrukci zámeckého inventáře, vytvořenou Bernhardem Marrem roku 1925 dle opisů dobových zámeckých inventářů z let 1797 a 1800 viz: MMD, Bernhard Marr, S-XXVa, *Notizen aus einer Inventar – Aufnahme vom Jahre 1797*, sine pag. Původní dobové záznamy z valdštejského zámeckého archivu z let 1797, 1800 a 1814 viz: Inventář zámku z roku 1797, SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-18. Inventář zámku z roku 1800, SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-19, kart. 16. Inventář zámku z roku

zámeckého mobiliáře se seznamem ložní výbavy v Casanovově pokoji z 23. května 1796 byly evidovány též dvě jemné pikové a jedna obyčejná pokrývka, dvě jemná a dvě obyčejná prostěradla, tři polštáře, tři povlaky a dvě matrace. Na rozdíl od pokoje barona Maxmiliána Josefa von Linden, Casanovova souseda, zde nebyla uvedena noční lampa ani nočník.⁴⁷

Můžeme se ptát, proč se nedochovala původní výbava interiéru zámku Duchcov. Před prodejem duchcovského zámku Adolfem Arnoštem z Valdštejna místní okresní správní komisi v roce 1921 pod dozorem Státního pozemkového úřadu v Praze byl duchcovský mobiliář rozptýlen na další valdštejská sídla. Sbírky tzv. valdštejského muzea a známá knihovna byly roku 1920 převezeny na zámek Mnichovo Hradiště, kam chtěl hrabě Valdštejn soustředit většinu rodových historických sbírek včetně památek na Casanovu, aby zefektivnil jejich správu a ochranu. Tímto rozhodnutím hrabě přehodnotil své dřívější úvahy o veřejném zájmu jejich prezentace v umělecko-historicky nejceněnějších prostorách zámku Duchcov, na velkém sále a k němu přiléhajících místnostech piana nobile, které měly být adaptovány pro městské muzeum v souladu s doporučením Státního památkového úřadu. Dosavadní výzkumy ukázaly, že hrabě v tomto nedůvěřoval novým správcům duchcovského zámku.⁴⁸ Obrazová sbírka (tzv. „obrazárna“) byla odvezena na zámek Doksy již roku 1919.⁴⁹ Vybrané mobilie se snad dostaly i do malostranského Valdštejského paláce v Praze. Bezprostředně po skončení druhé světové války byl dekretem č. 12/1945 Sb. veškerý valdštejský mobiliář konfiskován s ohledem na prokazatelné říšské občanství Adolfova syna a dědice Karla Arnošta z Valdštejna (1897–1985).⁵⁰ Lokace vybraných artefaktů se následně znovu změnila v důsledku svozů a rozvozů na některé státní objekty. Část mobiliární výbavy zámku Duchcov je v současnosti uchovávána na dalších památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu či v jiných státních organizacích, anebo je ve vlastnictví soukromých subjektů.

O prezentaci Casanovova odkazu v zámeckém areálu v Duchcově se jednalo až v poválečné době. Jedním z míst, které mělo tomuto účelu sloužit, byl zvažován i valdštejský hospital ve zdejší zámecké zahradě. Dne 22. září 1948 se Okresní národní výbor (ONV) v Duchcově obrátil na ministerstvo školství v Praze o „poskytnutí podpory na opravu stavitelské památky českého baroka, nacházející se v domě

Obr. 8. Portrét Giacoma Casanovy na frontispisu českého překladu jeho Pamětí, ilustrace Josefa Weniga z roku 1929 podle Jana Berky. Zdroj: Giacomo CASANOVA, Paměti, Díl I. (Podle kritického vydání francouzského a německého přeložil Josef Soukup. Ilustroval, umělecky vyrobil a vazbu navrhl Josef Wenig), Praha 1929

č.p. 209 (Hospitálu) v Duchcově“.⁵¹ Ministerstvo v návaznosti na to kontaktovalo Státní památkový úřad (SPÚ) v Praze III se žádostí o posouzení a podání případného návrhu. ONV informoval SPÚ dne 14. ledna 1949 v záležitosti obnovy hospitálu, že objekt má mimo jiné sloužit účelům muzejním, pro které měly být vyhrazeny některé místnosti, „aby v nich byly

1800, SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-17, kart. 16. Inventura separace z roku 1814, NA v Praze, f. Fideikomisní spisy, inv. č. 166, sign. VII E 72 (F 27/98), kart. 1245. Protokol o odhadu z roku 1814, NA v Praze, f. Fideikomisní spisy, inv. č. 166, sign. VII E 72 (F 27/98), kart. 1244.

⁴⁷ SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-18, kart. 16. Srov. L. ANTONÍN – V. BŘEŇOVÁ a kol., *Casanova v Čechách*, s. 76, č. kat. 134.

⁴⁸ Kristina UHLÍKOVÁ (ed.) a kol., *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, Praha 2017, s. 172. Srov. Petra NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, Praha 2020, s. 148.

⁴⁹ Sekretariát Adolfa Arnošta z Valdštejna informoval Státní pozemkový úřad v Praze dne 28. července 1919 o převozu mobiliáře ze zámku Duchcov na zámek Doksy a přiložil jeho podrobné seznamy. Oznámení doplněné o seznamy viz: NA v Praze, fond SPS, kart. 153, inv. č. 229, sign. 30.

⁵⁰ K. UHLÍKOVÁ, *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, s. 178.

⁵¹ MMD, Zbouraný špitál, S-XXXII, Dům č.p. 209 (Hospitál), úřední korespondence, 14. leden 1949, sine pag., upraveno.

uloženy historické sbírky a památky, a to zejména hornické a tzv. sbírky Casanova, které pro nedostatek vhodných místností jsou po různu uloženy a veřejnosti nejsou přístupny“.⁵² Bylo argumentováno tím, že „s ohledem na místo, v němž se budova [hospitálu] nachází, a na sousedství bývalého valdštejského zámku se tato budova pro účely muzejní hodí.“⁵³

Přesto byl socialistický diskurz poválečného Československa nakloněn spíše připomínce literátů s uměleckým věhlasem než dobrodruhů s kontroverzní pověstí, jak o tom napovídala iniciativa Klubu Za starou Prahu za záchranu „staroslavného českého města Duchcova a jeho nejvýznamnějších památek“, kterými byly „areál bývalého valdštejského zámku s kostelem a špitálem a velkým přírodním parkem“, ohrožené těžební činností. „Také zámek s parkem, hlavní rezidence posledních Valdštejnů, řadí se nejen mezi naše významné stavební památky, ale je též kulturní památkou evropského významu. Duchcovský zámek je totiž nerozlučně spjat s pobytem největšího z německých klasiků Friedricha Schillera [(1759–1805)].“⁵⁴ Ve výzvě Klubu Za starou Prahu presidiu předsednictva československé vlády z 29. května 1956 nebylo ve výčtu argumentů, dokládajících historický význam duchcovského zámku a jeho areálu, o Casanovovi ani zmínky. Historická spojitost s německým básníkem a dramatikem Schillerem, který měl roku 1791 přijet na zámek hraběte Josefa Karla Emanuela z Valdštejna studovat památky na slavného rodového předka generalissima Albrechta z Valdštejna (1583–1634) předtím, než sepsal svou trilogii *Wallenstein*,⁵⁵ převážila v atmosféře padesátých let komunistického režimu v Československu význam *Historie mého útěku z Olověných komor*, *Historie mého života*, románu *Icosameron* a dalších děl, která na duchcovském zámku sepsal Casanova. Jak upozornil Josef Polišenský (1997), Casanovovo literární dílo zahrnovalo v roce 1798 celkem 23 tiskem vydaných publikací a rukopisy z jeho pozůstalosti naplnily 36 velkých kartonů v tzv. Historickém archivu valdštejském na zámku Mnichovo Hradiště.⁵⁶

V éře legend a formování Casanovova obrazu v historické paměti

Do povědomí širší veřejnosti v poválečném Československu se však Casanovova pozůstalost příliš nedostala, přestože v letech 1929–1930 byly Casanovovy *Paměti* po-

prvé vydány v českém překladu Josefa Soukupa v rozsáhlé dvanáctisvazkové edici.⁵⁷ A ty jako jedny z prvních v meziválečném Československu představily střízlivý obraz Casanovy coby intelektuála a učenice z doby osvícenství, jenž byl prezentován na frontispisu jako rokokový kavalír libertinského ražení se symbolikou, která byla příznačná pro jeho životní dráhu. Ilustrátor Josef Wenig (1885–1939) pojal jeho portrét jako volný přepis zmíněné Berkovy rytiny z frontispisu Casanovova románu *Icosameron* v podobě poprsí z profilu zprava s identifikační legendou v popisu v téměř totožném znění. Portrét byl ovšem vsazen do oválného medailonu na světlém neutrálním pozadí. Oproti původní podobizně z roku 1787 byl pozměněn také interpretační rámec. Ikonografii Casanovy obohatila řada dílčích atributů, které přispěly k redefinici a aktualizaci jeho mnohvrstevnatého obrazu (obr. 8). Casanova byl představen jako muž mnoha tváří, který měnil role a střídal své masky – tedy přesně v konturách, v jakých se vykreslil ve svých pamětech. Benátská karnevalová škraboška s kloboukem a bílými rukavičkami prozrazují jeho původ, převleky v utajení a důvěrné diplomatické mise, na které byl vyslán; kord naznačuje status kavalíra; hrací karty odkazují k hazardnímu hráči; svitek se znaky kabaly dává tušit dobrodruha se zájmem o magii a svobodné zednářství; knihy jsou atributem knihovníka, zatímco svíčka a psací potřeby náleží učenici a literátovi, mistrovi slova a myšlenky. Oválný medailon s poprsím Casanovy je převýšen ozdobnou stuhou proplétající se mezi ornamenty rokokového dekoru, kterým uprostřed dominuje hořící pochodeň ve tvaru planoucího srdce – věčný plamen lásky a prozřetelnosti, který neuhasíná, navíc prozařuje Casanovův portrét. Vždyť už od starověku bylo srdce považováno za ústrojí duše, jež ovlivňuje tělo, a symbolizovalo proto nejen cit, především lásku, ale také ostatní složky niterného života.⁵⁸ Stejně tak nikdy nezmizí Casanovovo jméno z historické paměti, zvěčněné jeho texty a vepsané do kartuše rámované stylizovanými rokaji. Titulní stranu Casanovových *Pamětí* reprezentuje symbolika míst paměti, se kterými zůstane jeho jméno navždy spjato – Benátky kromě nápisu VENETIA ztělesňuje okřídlený lev svatého Marka, patron města a symbol Benátské republiky, zatímco Duchcov evokuje historický název města DUX a budova jižního pavilonu duchcovského zámku, ve kterém byla v době Casanovova pobytu situována

⁵² Tamtéž, upraveno.

⁵³ Tamtéž, upraveno.

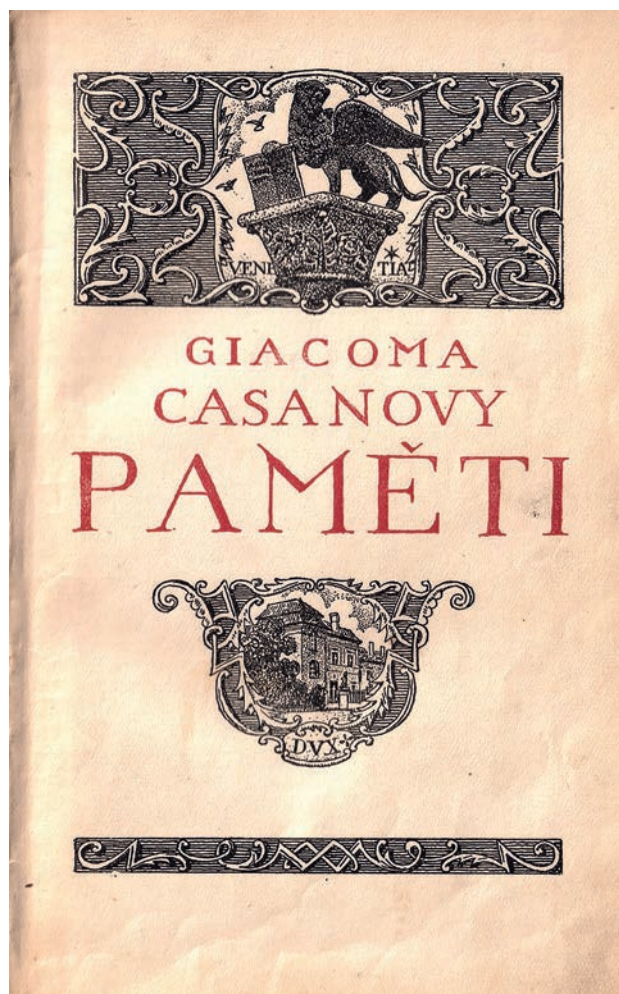
⁵⁴ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, odborná spisovna, Duchcov, Hospitál 1950–1965, korespondence Klubu Za starou Prahu, 29. květen 1956, sine pag., upraveno.

⁵⁵ M. LEEFLANG – J. POLIŠENSKÝ, *Co víme nového o pobytu G. Casanovy v Čechách*, s. 230. Srov. J. POLIŠENSKÝ, *Casanova a jeho svět*, s. 112.

⁵⁶ J. POLIŠENSKÝ, *Casanova a jeho svět*, s. 130.

⁵⁷ GIACOMO CASANOVA, *Paměti, Díl I.–XII. (Podle kritického vydání francouzského a německého přeložil Josef Soukup. Ilustroval, umělecky vyrobil a vazbu navrhl Josef Wenig)*, Praha 1929–1930.

⁵⁸ JAN BALEKA, *Výtvarné umění. Výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*, Praha 1997, s. 344. Srov. UDO BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 275.

Obr. 9. Titulní strana českého překladu *Casanovových Pamětí*, ilustrace Josefa Weniga z roku 1929.
Zdroj: Giacomo CASANOVA, *Paměti*, Díl I.
(Podle kritického vydání francouzského a německého přeložil Josef Soukup. Ilustroval, umělecky vyrobil a vazbu navrhl Josef Wenig), Praha 1929

valdštejnská knihovna (obr. 9). Celý prostor druhého patra jižního pavilonu zabíral sál pro knihovnu, která zde byla dle evidenčních záznamů z roku 1814 vystavena v otevřených skříních.⁵⁹ Tu, jak je známo, Casanova spravoval jako bibliotekář. Výpravné epické pojetí ilustrací *Casanovových Pamětí* v překladu Josefa Soukupa, evokující scénické dekorace a divadelní transparenty, není v podání Josefa Weniga nikterak překvapující – ilustrátor byl akademickým malířem, který od roku 1907 spolupracoval s pražskými i mimopražskými divadly jako jevištní a kostýmní výtvarník. V portrétu Casanovy navázal na historickou tradici Jana Berky, přičemž jej zasadil do narativu *Historie mého života* na jevišti evropské historie a v podobě, kterou svým perem autobiograficky načrtl sám Casanova.

Obr. 10. Falešný náhrobek Giacoma Casanovy nalezený „náhodně“ roku 1922 v zámeckém parku v Duchcově na dobové fotografii. Zdroj: MMD, Bernhard Marr, S-XXVa

Zájem místních obyvatel Duchcova o Casanovu nepolevoval ve dvacátých letech minulého století ani poté, co se změnilo vlastnictví zámku a dalších objektů někdejšího valdštejnského velkostatku. „Náhodou“ objevený domnělý Casanovův náhrobek v roce 1922 připomněl vzpomínku na hrob „starého bezbožného Taliána“, jak v místní paměti přetrvával už o století dříve a také po celé 19. století.⁶⁰ O jeho hrob na zdejším městském hřbitově se po smrti hraběte Josefa Karla Emanuela z Valdštejna v roce 1814 nikdo nestaral a po čase měly být jeho kovové zdobné prvky natolik zchátralé, že v místním povědomí se vžila představa o tom, jak si ženy a dívky, chodící těsně kolem Casanovova hrobu do kaple nebo dále na hřbitov, zachycovaly o jeho hrob své šaty, přičemž zrezivělý a přelomený kříž nebo podle jiné verze železná mříž kolem Casanovova hrobu jim potrhaly jejich dlouhé šaty. Místní legenda pravila, že „starý záletník nenechá ani po smrti ženy na pokoji“.⁶¹ Proto bylo senzací, když sdělovací prostředky přinesly 9. června 1922 zprávu o tom, že byl v duchcovském zámeckém parku objeven náhrobek ze zrušeného Casanovova hrobu

⁵⁹ NA v Praze, f. Fideikomisní spisy, inv. č. 166, sign. VII E 72 (F 27/98), Protokol o odhadu 1814, kart. 1244.

⁶⁰ Vítězslav TICHÝ, *Casanova v Čechách (Poslední léta v Duchcově 1785–1798)*, Duchcov 1995, s. 174–175.

⁶¹ Tamtéž, s. 176–177.

Obr. 11. Pamětní deska Giacoma Casanovy na fasádě kaple sv. Barbory na duchcovském městském hřbitově na dobové fotografii po roce 1896. Zdroj: MMD, Bernhard Marr, S-XXVa

(obr. 10). O tuto senzaci, která zamotala hlavu i zdejším a zahraničním badatelům, se postarali místní kameníci, kteří zde pracovali a využili zájmu veřejnosti o osobnost proslulého světooběžníka, aby si ztropili žert – vyrobili falzifikát, který byl potom „náhodně“ objeven při kanalizačních pracích za někdejšího pivovarem. Těmto událostem byl svědkem i filolog a literární historik Vítězslav Tichý (1904–1962), duchcovský rodák, ve kterém podobně jako u řady dalších místních občanů probudily zájem o osobnost Casanovy, o poslední léta jeho života strávená na duchcovském zámku, o jeho literární odkaz a místo jeho posledního odpočinku. Rozhodl se proto navázat na dosavadní Casanovy životopisce a rozptýlit tehdy převažující mylné představy o posledních třinácti letech Casanovy života vzhledem k tomu, že řada jeho biografí včetně jeho pamětí (*Historie mého života*) končila rokem 1774. Výsledkem letitého studia Vítězslava Tichého byla kniha o pobytu Casanovy v Čechách v letech 1785–1798, vydaná roku 1958 a opatřená cenným doslovem autora.⁶² Shrnuje v něm důležité souvislosti, které byly o proslulém Benátčanovi, typickém nositeli francouzské kultury své doby, ukotveny v paměti regionu jakožto cenný příspěvek

ke studiu dějin mentalit a další střípek do mozaiky k poznání a formování místní casanovské tradice.

Vítězslav Tichý vzpomínal, že osobnost Casanovy jej zajímala už dlouho. Už jako hoch se často zastavoval na městském hřbitově před deskou s jeho jménem na kapli sv. Barbory a ptal se, kdo byl ten záhadný cizinec a proč zemřel právě v Duchcově (obr. 11). Na své otázky dostával odpovědi, které ho neuspokojovaly a spíše jeho zvědavost ještě umocňovaly. „Byl prý to dobrodruh, který v osmnáctém století zbrousil celou Evropu, všude prý tropil neplechu, až zemřel jako knihovník hraběte Waldsteina v duchcovském zámku. To mě zajímalo ještě více, zámeckou knihovnu jsem znal: odvažovali jsme se jako chlápci do uzavřené části zámeckého parku a tam jsme u zámku ležli až k oknům zvýšeného přízemí, abychom se podívali dovnitř. Velký sál s příhradami plnými knih v bílých kožených vazbách, rytiny na stěnách, globy po stolech a na zemi, k tomu jakýsi dojem naprosté opuštěnosti (duchcovský zámek nebyl už tehdy majiteli obýván), to všechno působilo jakýmsi zvláštním kouzlem, které se nedá dobře slovy vystihnout, ale které znají všichni, kdo někdy v takovém opuštěném zámku byli. A zde byl ten Casanova knihovníkem!“⁶³

⁶² Vítězslav TICHÝ, *Casanova v Čechách: jeho poslední léta v Duchcově 1785–1798*, Praha 1958. Kniha byla později vydána ve zde citované reedici v režii duchcovského nakladatelství Kapucín (Společnosti přátel města Duchcova) v roce 1995.

⁶³ V. TICHÝ, *Casanova v Čechách*, s. 205.

Obr. 12. Valdštejnská knihovna v přízemí jižního křídla zámku Duchcov na dobové fotografii před rokem 1920.
Zdroj: MMD, Bernhard Marr, S-XXVa

Později, jak zmiňuje Vítězslav Tichý, slyšel jeho jméno v jiné souvislosti, „jako charakteristiku záletných mužů. Přesvědčil jsem se, že ve spojení s tímto pojmem má Casanovovo jméno v Duchcově své tradiční právo, a výrazy jako ‚To je takový Casanova‘ nebo ‚Das ist ein echter Casanova‘ (s pravou německou výslovností Kchazanófa) se v Duchcově slyšely dosti často.⁶⁴ Pak jsem poznal proč – když jsem pročítal jeho paměti. To už jsem se jeho posmrtné pověsti v Duchcově nedivil. Ale podivil jsem se ještě později, když jsem se dozvěděl, že kromě Pamětí napsal Casanova ještě leccos jiného a že jsou po celém světě lidé, kteří dokonce píšou o tomto rozkřičeném dobrodruhuvi učené odborné knihy. Ba dokonce, že do Duchcova přijíždí cizinci z celého světa jen kvůli němu a jeho pozůstalosti, která byla tehdy ještě v zámecké knihovně (do níž jsem se konečně také směl podívat). A pak jsem se dozvěděl, že v Duchcově samém žije jeden z takových učenců, k němuž se casanovci celého světa obrazení o radu a informace. Byl to Bernhard Marr, tehdy už starý pán vážného, ale vlídného vzhledu.“⁶⁵

V závěru svého doslovu poukázal Vítězslav Tichý na úspornost, s jakou přistupovala k postavě Casanovy dosavadní česká historiografie, přestože zahraniční historiografická produkce byla obsáhlá a v řadě světových jazyků. Upozornil v tomto směru na starší studii historika a spisovatele Ferdinanda Břetislava Mikovce (1826–1862) o Casanovovi v Čechách v literární revue Lumír⁶⁶ a na útlou monografii knihovníka a spisovatele Františka Kohla (1877–1930) o životě a díle Casanovy, psanou a vydanou ještě před první světovou válkou.⁶⁷ Kromě toho zmínil několik informativních úvodních slov k vydání Casanovových děl. „To je celkem málo se zřetelem k tomu, že Casanova prožil na české půdě poslední léta svého života, že býval častým hostem v Praze, že zde vydal svá některá díla a že udržoval s tehdejší pražskou společností dosti těsné styky“, konstatoval Tichý.⁶⁸ Tato skutečnost a zároveň zvědavost, kterou projevoval již v mládí jako hoch nahlízející do oken duchcovského zámku, otázky týkající se Casanovy a jeho

⁶⁴ Tato souvislost by mohla také vysvětlovat podvrh zdejších kameníků s falzifikátem Casanovova náhrobku, na kterém bylo jméno Casanovy s datací jeho úmrtí uvedeno mylně ve znění „Gassanova MDCCLXXXIX“.

⁶⁵ V. TICHÝ, *Casanova v Čechách*, s. 205–206.

⁶⁶ Ferdinand Břetislav MIKOVEC, *Jakub Casanova v Čechách*, in: Lumír 1860.

⁶⁷ František KOHL, *Benátčana Jakuba Casanovy život a dílo. Studie*, Praha 1911.

⁶⁸ V. TICHÝ, *Casanova v Čechách*, s. 206.

pobytu v Duchcově, to vše ho přimělo přispět svým dílem k prohloubení dosavadního poznání a vyvrácení různých legend, které kolovaly o italském dobrodruhu s kontroverzní pověstí. Podlehli jeho kouzlu, zároveň kouzlu velkého zámeckého sálu s příhradami plnými knih, jak se zmínil, s rytinami na stěnách, globech po stolech a na zemi, zvláštnímu kouzlu proslulé valdštejské zámecké knihovny, ve které Casanova působil jako knihovník. Připomeňme, že ta se v bývalém divadelním sále (dle současné evidence č. 45)⁶⁹ o rozměru cca 118 m² na přízemí v traktu, kde hlavní (západní) zámecké křídlo navazovalo na křídlo jižní, skutečně nacházela, ale až po roce 1814 a do doby, než byla roku 1920 převezena na zámek Mnichovo Hradiště (obr. 12).⁷⁰ Měla jedny dveře a sedm oken, sousedila se zámeckým archivem a čtyřmi sály zámeckého muzea, přičemž všechny prostory byly klenuté.⁷¹ Vítězslav Tichý ve svých vzpomínkách výstižně vykreslil tradovaný obraz záletníka formovaný v mikrosvětě Duchcova, jenž ale nebyl nijak výjimečný; kopíroval totiž proces formování jeho legendy v globálním rámci a překračoval hranice zcela v intencích Casanovova narativu *Historie mého života*.

V takovém kontextu se ovšem ozývaly i hlasy volající po střizlivějším nahlížení na Casanovovy paměti. Jak upozornil roku 1929 jejich překladatel Josef Soukup, „mnozí [jim] vytýkají (...) lascivnost a nemírné popisování radostí smyslných. Není to však správné. Chtěl-li Casanova vylíčit svůj život tak, jak skutečně byl, nemohl se vyhnout ničemu, tím méně líčení svých erotických dobrodružství, jež mu byly jednou z nejdůležitějších náplní života, jak to nesl s sebou duch doby, v níž žil a ovzduší, v němž vyrůstal a pak se pohyboval po celý život.“⁷² Překladatel zároveň upozornil, že „nic by nebylo zabránilo, aby nebyl Casanova zapomenut, kdyby byl nezanechal svých pamětí, které nemají co do významu líčené doby a mistrnosti slohu i skladby sobě rovných.“⁷³ Po-ukázal také na známého německého historika Friedricha Wilhelma Bartholda (1799–1858), který byl jako jeden z prvních badatelů přesvědčen, „že kdyby se ztratily ostatní literární památky k poznání 18. století a zachovaly se jen

Casanovovy paměti, měli bychom dost materiálu k poznání této doby a příčin, jež vyvolaly francouzskou revoluci“.⁷⁴ Připomeňme v tomto ohledu Bartholdův dvousvazkový kritický rozbor Casanovových pamětí.⁷⁵ Význam Casanovovy *Historie mého života* však spočívá i v něčem jiném. Francouzská historiografie v ní spatřuje labutí píseň obrazu dobrodruha a velkých postav světa aristokratického osvícenství, kdy libertinská galantnost starého režimu se začala jevit jako dohořívající. Stránka se obrátila a jedna etapa dějin byla završena.⁷⁶

Ve prospěch Casanovy hrál od konce 19. století především zájem zahraničních badatelů, který přiživoval duchcovský podnikatel, učenec a polyglot Bernhard Marr (1856–1940), nadšený zájemce o historii města Duchcova a osobnost Casanovy, kterého zmínil již citovaný Vítězslav Tichý. Získal povolení od posledního šlechtického majitele duchcovského zámku hraběte Adolfa Arnošta z Valdštejna (1868–1930) studovat Casanovovu písemnou pozůstalost uloženou do roku 1920 ve zdejší zámeckém archivu, než byla poté převezena na valdštejský zámek Mnichovo Hradiště. Marr kromě studia dochovaných pramenů uspořádal Casanovovu pozůstalost, formou opisů na pauzovací papír pořídil kopie jeho písemností, které nebyly do té doby nikdy zveřejněny, katalogizoval je a zpracoval badatelsky užitečné rejstříky.⁷⁷ Svá zjištění publikoval, popularizoval a postupně se stal jedním z nejvýznamnějších znalců casanovské pozůstalosti a poradcem zájemců o její studium. Byl to zároveň on, kdo roku 1925 pořídil opis inventáře zámku z roku 1797 a s využitím Casanovových ego-dokumentů se pokusil rekonstruovat podobu dobového zámeckého zařízení včetně plánů a interiérových dispozic zámecké budovy z posledních let Casanovova života.⁷⁸ Pozůstalost Bernharda Marra včetně jeho rozsáhlé sedmisvazkové korespondence, která je v současnosti deponována v Muzeu města Duchcova, dokládá, že zájem o kontakt s ním a o jeho poznatky projevovala od počátku minulého století řada domácích i zahraničních badatelů včetně renomovaných casanovistů. Marrova badatelská

⁶⁹ SZ Duchcov, Marian HOCHÉL, *Pasport památkového objektu Státní zámek Duchcov*, Národní památkový ústav, 2017, s. 13.

⁷⁰ Valdštejská knihovna, evidovaná duchcovským badatelem Bernhardem Marrem v rekonstruovaném inventáři zámku Duchcov z roku 1797 pod č. 118 a 119, se podle něj nacházela v druhém patře jižního pavilonu do roku 1815 nebo 1816, viz: MMD, Bernhard Marr, S-XXVa, *Notizen aus einer Inventar – Aufnahme vom Jahre 1797*, sine pag.

⁷¹ NA v Praze, f. Fideikomisní spisy, inv. č. 166, sign. VII E 72 (F 27/98), Příloha 10, kart. 1256.

⁷² J. SOUKUP, *Giacomo Casanova*, s. 10, upraveno.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Friedrich Wilhelm Barthold, *Die geschichtlichen Persönlichkeiten in Jacob Casanova's Memoiren. Beiträge zur Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts, Band I–II*, Berlin 1846.

⁷⁶ Matthieu MAGNE, *Princes de Bohême. Les Clary-Aldringen à l'épreuve des révolutions (1748–1848)*, Paris 2019, s. 366.

⁷⁷ Bernhard MARR, *Nachlasses G. Casanova 1750–1798. Katalog*, 1915, sine pag., ev. č. 758.

⁷⁸ Bernard Marr vycházel při koncipování rekonstrukce podoby duchcovského zámku v roce 1797 z opisů zámeckých inventářů z let 1797 a 1800, uložených v současnosti v Rodinném archivu Valdštejnů ve Státním oblastním archivu v Praze, viz: Inventář zámku z roku 1797, SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-18. Inventář zámku z roku 1800, SOA v Praze, RAV, inv. č. 3133, sign. I-16-17 a sign. I-16-19, kart. 16.

činnost vešla ve známost až po roce 1905 a brzy přinesla své ovoce.⁷⁹ V kontaktu s ním byli například rakouský historik Gustav Gugitz (1874–1964) či francouzský akademik a prezident mezinárodní společnosti G. Casanovy Charles Samaran (1879–1982). Na Marrův odkaz později navázali též casanovisté Marco Leeﬂang (1933–2022), Enrico Straub (1935–2018) a řada dalších. Zájem badatelů však postupně upadal od třicátých do padesátých let v důsledku proměn politického, společenského a ideologického klimatu, poznačeného tragickými událostmi v Evropě 20. století.

Změnu přinesla až uvolněnější šedesátá léta, která započala novou etapu v prezentaci duchcovského zámku a jeho areálu. Právě šedesátá léta, kdy se mimo jiné v důsledku nástupu sexuální revoluce rozvolnily i otěže v regionální praxi pro prezentaci Casanovy v souvislosti s kulturním dědictvím, se kterým byl bytostně historicky spjat, umožnily plně rozvinout připomínku jeho odkazu na duchcovském zámku. To se však už psala jiná kapitola, ve které byl zámek Duchcov zásluhou nadšenců z řad místní samosprávy a generace badatelů pokračujících v seriózním výzkumu Casanovy pozůstalosti již nerozlučně spojován se jménem a odkazem benátského vzdělance, světoběžníka, literáta a dobrodruha. Řada nových poznatků vzešlá z probíhajících výzkumů umožnila badatelům jeho odkaz

posléze prezentovat v novém interpretačním rámci a spolu s obrazem, který demýtizovali, zahrnuli osobnost Casanovy mezi klíčová témata v rámci prezentační a propagační strategie duchcovského zámku nově zpřístupněného veřejnosti pro kulturní využití. Literární odkaz Casanovy zde zůstal ukotven v historické paměti a v autentických místech, kde z velké části vznikl, začal „Aventuros u Valdštejnů“ žít svůj druhý život. Než se tak stalo, jeho obraz osciloval ve veřejném prostoru v rovině mýtů a legend jako lákavé ztělesnění lascivnosti, atraktivní pro bulvarizaci a komercializaci. Jestliže pamětníci Casanovy, kteří se s ním stýkali během jeho duchcovského pobytu, vykreslili jeho obraz coby dobrodruha, bonvivána a nadaného literáta, činili tak v konturách příznačných pro osvícenskou dobu, zatímco strůjcem své legendy vytrvalého svůdníka a záletníka byl především Casanova sám. Mýtizovaný obraz, do kterého se stylizoval a který sám o sobě zanechal, začal žít svým vlastním životem už po první čtvrtině 19. století. Jak ukázal čas, jeho legendární literární autoportrét z něj učinil jednu z nejproslulejších osobností novodobé historie, zároveň se však v instalační praxi duchcovského zámku v dobovém ideologickém kontextu stal jeho přítěží až do konce padesátých let.

⁷⁹ Podrobněji o Bernhardu Marrovi viz: Pavel KOUKAL, *Casanovský badatel Bernhard Marr*, in: Jaromír Macek (ed.), *Giacomo Casanova známý – neznámý*, Monografické studie Regionálního muzea v Teplicích, sv. 32, Teplice 1998, s. 109–116. Srov. Pavel KOUKAL, *Učený Bernhard Marr*, in: Vítězslav Tichý, *Casanova v Čechách (Poslední léta v Duchcově 1785–1798)*, Duchcov 1995, s. 239–241.

MONUMENTORUM CUSTOS 2025/2
časopis pro památky severozápadních Čech
Ročník XVIII

Recenzovaný časopis pro kulturní dědictví, památkovou péči, archeologii a dějiny umění severozápadních Čech.

Vydává Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm
v Ústí nad Labem

Místo vydání: Ústí nad Labem
Číslo a datum vydání: 2025/2, 11/2025
Periodicita: 2x ročně

eISSN: 3029-8946 (elektronická verze)

Sídlo a IČ vydavatele:
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
Filozofická fakulta
Pasteurova 13
400 96 Ústí nad Labem
IČO: 44555601
tel.: 475 286 411
e-mail: sekretariat.ff@ujep.cz
www.ff.ujep.cz

Sídlo a IČ spolupracujících organizací:
Národní památkový ústav
územně odborné pracoviště v Ústí nad Labem
Podmokelská 1/15
400 07 Ústí nad Labem-Krásné Březno
IČO: 75032333

© Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně
v Ústí nad Labem

© Národní památkový ústav, územní odborné
pracoviště v Ústí nad Labem

Pokyny pro autory:
<http://mc.ff.ujep.cz/prispevky/pro-autory>

Redakční rada:
prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., předseda
Mgr. Tomáš Brož
Dr. Konstantin Hermann
PhDr. Marian Hochel, Ph.D.
Mgr. Eliška Nová, Ph.D.
PhDr. Kamil Podroužek, Ph.D.
Dr. Michael Strobel
Mgr. Petra Svobodová, Ph.D.
Doc. PhDr. Martin Trefný, Ph.D.
PhDr. Věra Vostřelová, Ph.D.

Redakce: Lukáš Sláma
Překlad: Anna Kinovičová
Korektury: Vendula Leiblová
Grafická úprava a sazba: Petr Tomas

Uzávěrka čísla 2025/2 byla ke dni 31. 3. 2025

Obrázek na titulní straně: *Vyobrazení kostela
v Krásném Lese na titulním listu matriky z roku 1681
(SOA v Litoměřicích)*

UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

Filozofická fakulta

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVISŤE
V ÚSTÍ NAD LABEM